

Vajdasági magyar népdalok IV.

„Fehér liliomszál...”

Énekes népi gyermekjátékok

Szerkesztette Bodor Anikó

*Megjelent Bodor Anikó emlékére
születésének hetvenedik évfordulóján*

Már Kodály rámutatott, hogy a városi gyerek spontán zenei élet nélkül cseperedik fel. A falusi nép életét az első világháborúig át- meg átszötte a zene és a tánc. Ennek megszűntével az óvoda és az iskola feladata pótolni azt, ami a fejlődésből kimarad. Ehelyett ma ott tartunk, hogy falun is a városi élet hátrányai érvényesülnek. Nevelőink száma, akik az óvoda és az iskola szerepének fontosságát e tekintetben felismerik, lassan gyarapszik ugyan, de ténykedésük inkább a népzene-mozgalomban gyümölcsözik, mint a tanintézetek kereteiben. Valaha a játék mind az iskolának, mind az iskolán kívüli gyermekéletnek természetes része volt. „Játsszók” színtere volt az iskolaudvar is. Mostanra megszűnt az áramlás az iskola és a népi játékok között. Legtöbb dal játékát már nem játsszák. Elfelejtették (gyakran dalostul együtt). A pedagógus nem ismeri, a gyerekek kint az utcán nem játszanak még falun sem, így egymástól sem tanulhatják el. Óvodákban, iskolákban alig hallani népi gyermekjátékdalt.

Annak ellenére, hogy a gyermekjáték műfaja még ma is viszonylag jól gyűjthető (ezt a legújabb gyűjtések és kiadványok is tanúsítják), hangzó felvételeinken rendszerint csak idősebbek énekelnek, néprajzilag hiteles gyermekelőadást csupán elvétve rögzítettek. Oda jutottunk, hogy a gyermekjátékok hangzó példáit nem tudjuk gyermekhangokkal szemléltetni.

A népi játék hajdani falusi intézménye a felnövekvő nemzedék társadalomba illeszkedését segítette elő. Miben veheti hasznát ennek a nagyszerű intézménynek a mai társadalom felnövekvő nemzedéke? Mindenekelőtt a játékok társadalmi vonatkozásain túli, konkrét térhez és időhöz nem köthető általános emberi horderejében. A műfaj jellemzője, hogy benne mozgás, szöveg és dallam szerves egységet alkot, de nem szigorú, merev kötöttségben. A rögtönzés egyik fontos ismervük, mivel valamennyi elem egyénien, szabadon változtatható az általános alapszabályok ismeretében. „Itt, mint az apró balatoni kagyló, tapadnak össze a motívumok, mindig másképp; mint mikor álmunkban egy alak két vagy több személynek vonásait mutatja egyszerre, úgy rajzanak, egyesülnek, szétválnak a dallamatomok. A népköltés

örök rejtélye: a szétporlasztott egészek s az új egészekké tapadó heterogén elemek csodálatos rajzása. Ez a folyton forrongó kohó, melyben egyszerre születik az új és hal meg a régi – de újjászületik, ami benne maradandó...” (Kodály Zoltán: *A Magyar Népzene Tára I. XIV.*).

A közösségi beilleszkedésen túl a játékok fejlesztik a mozgáskészséget, a játékszabályok elsajátításával az egymásra figyelést és (ön)fegyelmet. A rögtönzés az önállóságnak kedvez. Mindenekelőtt pedig a közös éneklés, táncolás, összetartozás örömeinek eszközei. „A gyermekjátékokból a ritmusban való elemi gyönyörködés, az életörömnél valami elementáris érzése sugárzik. Természetesen, csak ha játszó gyermekek friss éneklésében hangzanak el. Ismételtetéseikben még szinte a mozgás alapélménye hat éneklőre és hallgatóra egyaránt” (Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje*. Második, bővített kiadás, 10 db CD-melléklettel, Budapest, 2002, 342.). A dallam és ritmus szolgálja a zenei anyanyelv elsajátítását, a dallammal mondott szöveg az anyanyelvét. Mikszáth Kálmán így jellemzi Apponyi Albert parlamenti beszédeit: „Apponyi nyelvezete előkelő, szabatos, formás, de azt a benyomást teszi, hogy Apponyi könyvekből tanulta a magyar nyelvet; nem a bölcsőben a dajkadalból, nem a mezőn a játszópajtásoktól; hiányzik színe, illata, zamata, az édes anyaföld szaga róla.” (Bereczky János: *Mikszáth Kálmán és a gyermekjátékok világa*. Budapest, 2006, 5.)

A játékok a fejlődésben lévő különböző korosztályok képességeihez méretezettek. Korcsoportok és nemek szerint is megoszlának. A mai gyerekek is szívesen játsznak, ha lélektanilag időben ismerkednek meg velük. Kodály szavaival: „...nevelő nem lehet el e játékok beható ismerete nélkül. Szomorú gyermekkor a nyomait holtáig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem volt része bennük. Annak nincs sürgősebb teendője, mint utólag megtanulni, beleélni magát, mert enélkül nem férkőzik a gyermek lelkéhez.” (*A Magyar Népzene Tára I. XIV.*)

Sürgős teendők, hogy a gyermekjáték műfaját visszaszámazzuk természetes közegébe. Igaz, a népköltészet csakis változatokban él. „Amíg él, változik. Ha már nem változik, az annak a kétségtelen jele, hogy nem hagyományos úton, hanem mes-

terségesen (tanintézmények, rádió, mozgalom stb. útján) terjed tovább.” (Bereczky: i. m. 7.) Ám még mindig jobb, ha csak másodlagos életét éli is, mintha ismeretlen múltunk homályában lapulna a teljes feledésig.

Kiadásunk nem terjed ki a teljes magyar játéktanyagra. Énekes népi gyermekjátékokat tartalmaz, illetve olyanokat, melyeknek van valami zenei vonatkozása. Ezek főként lányok játéka. A fiúk mozgását csak ritkán kíséri játékos szöveg. Mikszáth szavaival: „...a játékhoz szükséges varázsmondókáik sem olyan finomak, szavakból szőtt csipkék, mint a lányokéi.” (Bereczky: i. m. 130.) Gyermekünk ajkán elnémultak a szülőföld hajdani énekes gyermekjátékai. Ahhoz, hogy újra felzengjenek, a felnőttek segítségére van szükség már a bölcsőtől kezdve. (Gyermekgyógyászok ajánlják, hogy minél többet énekeljünk már az újszülöttnak is, mert annak lelki, szellemi fejlődése egészségesebb, kiegyensúlyozottabb lesz – ez bizonyított.)

Jelenlegi lemezünk a terjesztés, a visszaszármaztatás teendőjét kívánja segíteni, elsősorban azzal, hogy a pedagógusokat és a gyermekcsoport-vezetőket vértelje fel megfelelő hazai anyagismerettel.

Bodor Anikó

I. FELNÖTTEK JÁTÉKAI ÖLBELI GYERMEKEKKEL

Altatók (2, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 22, 23, 24)

Kávai Jánosné Dávid Szabina / 0' 13" – Nagy Apollónia / 0' 10" – Butor Anna / 0' 28"
– Losonc Istvánné Körmöci Borbála / 0' 30" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet /
0' 33" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet / 0' 36" – Sóti Mihályné Beszédes Etelka
/ 0' 23" – Körösi Gergelyné Masinás Franciska 0' 31" – Báló Anna / 0' 27" – Szabó
Anna / 0' 29"

Ökölütögető, simogató (29)

Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 21"

Hintáztató (50)

Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 25"

II. MONDÓKÁK

Természetmondókák (55, 56, 57, 59, 62, 63, 66)

Makk Mihályné Szurap Erzsébet / 0' 27" – Dobradósi asszonyok / 0' 18" – Vignalik
Istvánné Csóti Rozália / 0' 16" – Dobradósi asszonyok / 0' 28" – Vignalik Istvánné
Csóti Rozália / 0' 20" – Birinyi Andrásné Német Anna / 0' 07" – Piri Pálné Sós Ro-
zália / 0' 43"

Állatmondókák (69, 70, 71, 78, 82, 83, 84, 85, 90, 92, 97)

Dobsay András / 0' 16" – Nemes Pálné Bacskó Rozália / 0' 22" – Majorcsik Péterné Répási Mária / 0' 10" – Pékány Istvánné Kálóczi Éva / 0' 22" – Dobradósi asszonyok / 0' 12" – Márkovity Jánosné Birinyi Ilona / 0' 09" – Majorcsik Péterné Répási Mária / 0' 27" – Berta Géza / 0' 23" – Márkovity Jánosné Birinyi Ilona, Fekete Sándorné Hajnal Mária / 0' 16" – Péter Pálné Szurap Ilona 0' 27" – Berta Géza / 0' 12"

Csúfolók (111, 116, 118, 119, 122)

Dér Vilmosné Takács Katalin / 0' 13" – Novák Julianna, Tallósi Jánosné Kordélyos Mária / 0' 16" – Morajkó Gyöngyi / 0' 31" – Morajkó Gyöngyi / 0' 25" – Doroszlói asszonyok / 0' 33"

III. EGYÉB, KÜLÖNFÉLE JÁTÉKOKBAN ELŐFORDULÓ MONDÓKÁK

A hét napjai (126)

Dér Vilmosné Takács Katalin / 0' 11"

Vonáshúzogató (129)

Márkovity Jánosné Birinyi Ilona / 0' 09"

Gyűrűs játékok (135, 136, 137, 138, 139)

Sőreg Pálné Mihályi Zsófi / 0' 11" – Doroszlói asszonyok / 0' 40" – Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet / 0' 17" – Zabos Imréné Geleta Piroska / 0' 21" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 19"

Nevetéstilalom, beszédtilalom (zálogos) (143, 144, 148, 149)

Körösi Gergelyné Masinás Franciska / 0' 16" – Mangurás Ferencné Nagy Anna / 0' 18" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 18 – Csáki Ferenc / 0' 17"

Fűcsipkedők (150, 153)

Samu Anna / 0' 29" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 29"

Labda- és egyéb eszközös játékok mondókái (155)

Doroszlói asszonyok / 0' 19"

Láncversek (159, 161, 165, 166, 167)

Péter Pálné Szurap Ilona / 0' 22" – Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 46" – Birinyi Andrásné Német Anna / 0' 34" – Majorcsik Péterné Répási Mária / 0' 51" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 38"

Ádám, Éva kertbe' voltak (169, 171)

Birinyi András / 0' 17" – Tóth Gézané Mélykúti Anna / 0' 09"

Egy, kettő, három, négy (179, 181)

Birinyi Andrásné Német Anna / 0' 07" – Berta Géza / 0' 08"

Egyedem-begyedem

(185, 189, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 202, 208, 211, 212, 213)

Tóth Gézané Mélykúti Anna / 0' 14" – Birinyi András / 0' 16" – Tóth Gézané Bálint Erzsébet / 0' 09" – Losonc Józsefné Pósa Anna / 0' 29" – Csáki Ferenc / 0' 21" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet / 0' 21" – Körösi Gergelyné Masinás Franciska / 0' 20" – Magócsi Andrásné Varga Etelka / 0' 16" – Márkovity Jánosné Birinyi Ilona / 0' 20" – Morajkó Márta / 0' 08" – Idősebb férfi / 0' 14" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet / 0' 17" – Nagyfejű Istvánné Balog Erzsébet / 0' 35"

Volt egyszer egy ember (217)

Berta Géza, Molnár Pálné Nagy Irma / 0' 16"

„Idegen nyelvű” játszi szóképzések (230, 237)

Sós Mihályné Törköly Erzsébet / 0' 12" – Zabos Imréné Geleta Piroska / 0' 11"

Lementem a pincébe vajat csipegetni (239, 240, 243, 245)

Márkovity Jánosné Birinyi Ilona, Majorcsik Péterné Répási Mária, Fekete Sándorné Hajnal Mária / 0' 21" – Szanádi gyerekhang / 0' 26" – Dér Vilmosné Takács Katalin, Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet / 0' 22" – Nagyfejű Istvánné Balog Erzsébet / 0' 42"

Egyéb kiolvasók (256, 262, 263)

Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet / 0' 20" – Tóth Gézáné Mélykúti Anna, Pósa Vilmosné Kovács Magdolna / 0' 24" – Pósa Vilmosné Kovács Magdolna, Tóth Gézáné Mélykúti Anna / 0' 14"

V. MOZGÁSOS JÁTÉKOK

Hintáztatók (267, 269, 272, 273, 276, 281, 284, 286, 293, 295, 297)

Molnár Pálné Nagy Irma / 0' 25" – Majorcsik Péterné Répási Mária / 0' 17" – Bezdán Sándorné Palatinus Katalin, Melánk Miklósné Vastag Erzsébet / 1' 04" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 44" – Prágai Jánosné Selymes Mária / 0' 42" – Magócsi Andrásné Varga Etelka / 1' 02" – Szalainé Horváth Rozália / 0' 48" – Tancsik Lajosné Horvát Rozália / 1' 03" – Nagy Mátyásné Letenai Rozália / 1' 13" – Birinyi Andrásné Német Anna / 1' 04" – Dobradósi asszonyok / 1' 26"

„Sótörés” (304)

Losonc Józsefné Pósa Anna / 0' 21"

Láncszakító (312, 313, 318, 320, 321, 325, 326)

Ágoston Béláné Rózsa Etelka, Meggyesi Miklósné Cseh Rózsa, Milutinovics Antalné Radics Magdolna / 0' 27" – Dér Vilmosné Takács Katalin / 0' 23" – Vignalik Istvánné Csóti Rozália / 0' 15" – Magócsi Andrásné Varga Etelka / 0' 19" – Bagi Illésné Hirsman Piroska / 0' 11" – Csáki Ferenc / 0' 32" – Fontányi Margit / 0' 18"

Kifordulás körjátékok (332, 341, 347, 351, 352, 355, 361, 362, 367)

Borka Ferencné Dobróka Ilona / 0' 15" – Tojzánné Hacska Cecília / 0' 27" – Sóti Mihályné Beszédes Etelka / 0' 16" – Oromhegyesi asszonyok / 0' 27" – Losonc Józsefné Pósa Anna / 0' 16" – Fekete Sándorné Hajnal Mária, Koller Mihályné Német Julianna / 0' 46" – Gligor Jánosné Zsifkó Magdolna / 0' 55" – Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 15" – Sugárné Guzsvány Katalin / 0' 17"

Utánozók (373)

Eröss Istvánné Kovács Teréz / 0' 18"

Páros szökdelők (375, 381, 383, 389, 392)

Tóth Gézané Mélykúti Anna, Pósa Vilmosné Kovács Magdolna / 0' 27" – Tallósi Jánosné Kordélyos Mária / 0' 15" – Magócsi Andrásné Varga Etelka / 0' 26" – Vignalik Istvánné Csóti Rozália / 0' 11" – Oromhegyesi asszonyok / 0' 18" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet / 0' 10"

Páros forgók (397, 400, 401, 402, 408)

Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 25" – Banka Mihályné Hecksó Erzsébet / 0' 11"
– Zabol Imréné Geleta Piroška / 0' 25" – Doroszlói asszonyok / 0' 20" – Vignalik
Istvánné Csóti Rozália / 0' 13"

Páratlan számú játékos (Özvegy kácsa) (413)

Terebesi Józsefné Oszvald Julianna / 0' 17"

Kendős játékok (422, 425, 430)

Majorcsik Péterné Répás Mária / 0' 21" – Doroszlói asszonyok / 0' 35 – Gyetvai Si-
monné Mura Erzsébet / 0' 24"

Fogócskák (434–435)

Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 16"

Fogócskával kombinált játékok (458, 459)

Eröss Istvánné Kovács Teréz / 1' 28" – Hertelendyfalvi gyerekek / 0' 35"

Vonulások

Kanyargós járás (463)

Nemes Pálné Bacskó Rozália, Görög Ferencné Szobonya Apollónia, Schmidt Józsefné
Nemes Katalin / 0' 19"

Rétestekerés (464)

Fülöp Ágnes / 0' 28"

Lánckészítés (465)

Csipak Jánosné Törtelyi Erzsébet / 0' 26"

Bújó-vonuló és kapus-hidas játékok (468, 469, 471, 480, 482, 483, 485, 491)

Doroszlói asszonyok / 0' 43" – Guzsvány Imréné Urbán Verona / 0' 26" – Szalainé
Horváth Rozália / 0' 25" – Bagi Illésné Hirsman Piroska / 0' 32" – Losonc Józsefné
Pósa Anna / 0' 43" – Dobradósi asszonyok / 0' 42" – Oromhegyesi asszonyok / 0' 45"
– Birinyi Andrásné Német Anna / 0' 22"

Zárójáték (493)

Hertelendyfalvi gyerekek / 0' 45"

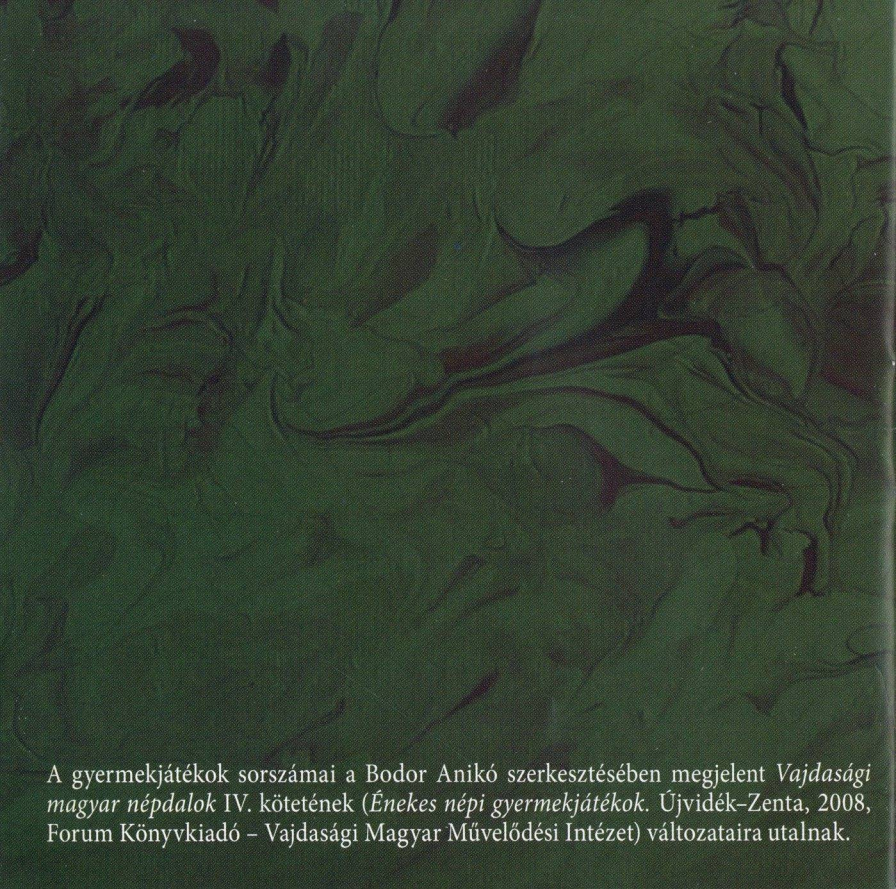
VI. PÁRVÁLASZTÓK

Párválasztó körjátékok (496, 498, 501, 505, 511, 515, 520, 527, 529, 530, 532, 539, 544, 545, 548, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 559, 560, 562, 563, 566, 567, 571, 577, 581, 582, 583, 586)

Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 25 – Lőcsei Lajosné Bréti Erzsébet 0' 40" – Eröss Istvánné Kovács Teréz / 0' 13" – Prágai Ferencné Borka Ilona / 0' 23" – Hertelendyfalvi gyerekek, Eröss Istvánné Kovács Terézia / 0' 32" – Makk Mihályné Szurap Erzsébet / 0' 15" – Oromhegyesi asszonyok / 0' 54 – Sőreg Pálné Mihályi Zsófi / 0' 51" – Tóth Gézané Mélykúti Anna / 1' 00" – Losonc Józsefné Pósa Anna / 1' 23" – Szalainé Horváth Rozália / 0' 40" – Kalmár Jánosné Gere Julianna / 1' 02" – Nagy Apollónia / 0' 38" – Eröss Istvánné Kovács Teréz / 0' 33" – Losonc Józsefné Pósa Anna / 0' 56" – Körösi Gergelyné Masinás Franciska / 0' 32" – Mangurás Ferencné Nagy Anna / 0' 50" – Kelemen András / 1' 10" – Burány Ferencné Kaszás Klára / 1' 14" – Lőcsei Lajosné Bréti Erzsébet / 0' 45" – Eröss Istvánné Kovács Teréz / 0' 36" – Urbán Péterné Sípos Márcel / 0' 27" Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 39" – Fülöp Ágnes / 0' 38" – Birinyi Andrásné Német Anna / 0' 17" – Bognár Jánosné Földi Erzsébet / 0' 14" – Zabos Imréné Geleta Piroška / 0' 16" – Törköly Imréné Sziráki Veronika / 0' 26" – Losonc Józsefné Pósa Anna / 0' 20" – Urbán Péterné Sípos Márcel / 1' 02" – Pégli Lajosné Urbán Anna / 1' 03" – Gligor Jánosné Zsifkó Magdolna / 1' 09" – Zabos Imréné Geleta Piroška / 0' 34"

Lánykerő játékok, várkörjárás (591, 592, 593, 598, 599, 600, 601, 604, 605, 608, 613, 614, 616)

Gulyás Istvánné Csorba Franciska / 0' 33" – Dobróka Györgyné Pópity Teréz / 0' 26" –
Kenderesi Imréné Selymes Mária / 0' 34" – Banka Mihályné Hecskó Erzsébet / 0' 56" –
Burány Ferencné Kaszás Klára / 0' 51" – Butor Anna / 0' 35" – Eröss Istvánné Kovács
Teréz / 0' 39" – Magócsi Andrásné Varga Etelka / 0' 36" – Oromhegyesi asszonyok
/ 0' 39" – Gyetvai Simonné Mura Erzsébet / 0' 35 – Majorcsik Péterné Répási Mária
/ 0' 44" – Sugárné Guzsvány Katalin / 0' 44" – Bezdán Sándorné Palatinus Katalin,
Melánk Miklósné Vastag Erzsébet / 1' 06"

A gyermekjátékok sorszámai a Bodor Anikó szerkesztésében megjelent *Vajdasági magyar népdalok* IV. kötetének (*Énekes népi gyermekjátékok*. Újvidék–Zenta, 2008, Forum Könyvkiadó – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet) változataira utalnak.